

Coperta I, IV: *Cresus arătându-și comorile regelui Solon*,
pictură de Franz Francken, Praga, 1601
(Detalii).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IORGA, NICOLAE

Istoria lui Mihai Viteazul / N. Iorga ; ed. și pref. de I. Opreșan. -
București : Saeculum I.O., 2018
Index
ISBN 978-973-642-385-7

I. Opreșan, Ionel (ed. ; pref.)

94

Editura SAECULUM I.O.
ISBN 978-973-642-385-7

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

N. IORGA

ISTORIA LUI MIHAI VITEAZUL

Ediția a II-a, substanțial amplificată

Prefață de I. OPRÎȘAN

Editura SAECULUM I.O.

București – 2019

Introducerea din 1902

De mai multe ori până acuma am avut prilejul să povestesc istoria celor întâmplăte prin noi, într-un timp de la care s-au strecurat trei sute de ani cu soarta schimbătoare.

Începând, cum trebuie să înceapă orice cercetător cu sârguință pentru adevăr, cu monografia, am schițat acum un an, când ajunsesem a cuprinde tot câmpul cu ochii, tabloul întreg și, puțin după aceasta, într-o cârtică pe înțelesul oricui, vorbind adică inimii fiecăruia, am încercat să exprim poezia subiectului, adică adâncul lui înțeles omenesc, farmecu-i de luptă biruitoare sau nenorocită.

În gândul meu, niciuna din aceste lucrări nu putea fi cartea definitivă ce se cuvenea de mult timp celui mai viteaz dintre români și ce i se cuvine mai ales acuma, când de la moartea lui se ridică al patrulea veac, cu zori de speranțe nouă.

Toate viețile omenesti se alcătuiesc din nesfârșite amănunte, dintre care unele n-au niciun înțeles deosebit pentru firea aceluia în activitatea căruia ele trebuie să se întâmpine, ca și în activitatea multora, sau chiar a tuturor. Asupra unei părți din ele se oprește povestitorul trecutului, dar numai pentru a se folosi în descrierea unei epoci, când o poate caracteriza pe aceasta măcar, ceea ce nu se întâmplă totdeauna. Sau ele sunt adunate cu evlavie, deși puțin însemnate în esența lor, pentru că sunt singurele rămășițe pe care le-a aruncat pe țărnul amintirilor distrugătorul val al timpurilor. De la ele începe atunci tâlcul, care e cu atât mai deplin, cu cât mai mare e puterea istoricului în a întregi din puțin cele multe care au fost și care trebuie vrăjite din pieirea în care se păreau îngropate.

O narațiune istorică nu spune cât spun izvoarele, și acestea sunt înaintea meșterului nu pentru a le strămuta pe paginile lui, câte sunt acele izvoare, nici pentru a se opri și el la hotarele lor, datorite întâm-

plării priincioase sau vrăjmașe. O carte nu e – sau nu *trebuie* să fie – un *corpus* al știrilor privitoare la subiect, ci și mai mult și mai puțin decât atâta. Înțelegând izvorul, nu ca un obiect de discuții abstracte, sau ca un prilej pentru a născoci fantasmе personale pe cerul albastru al închipuirii, unde ele se ivesc și se împrăștie, ci ca un glas viu străbătând până la noi din trecut, uneori tare ca un strigăt de război, ca o protestare de revoltă, ca un îndemn la luptă, alteori ca o șoaptă de păreri de rău mărturisite, să ascultăm. Când vorbele nu vor fi pentru noi, ci vor fi mântuite fără folos din uitarea largă, le vom lăsa să treacă spre a ajunge poate la acela pentru care sunt menite în vreo socoteală mărunță. Iar, alteori, când ele vor începe numai, ne va fi îngăduit a întregi, întemeindu-ne pe acea asemănare dintre ființele omenești din aceeași vreme, și, atât de adeseori, din orice vreme, pe care se reazimă și înțelegerea dintre oamenii aceluiași timp și aceea, mai grea, dintre dânșii și acei ce au umblat înaintea lor pe pământ.

Într-o istorie a lui Mihai Viteazul are cineva și datoria de a alege și aceea de a întregi. Lămuririle sunt întâi foarte puține, câte pot să rămâie despre traiul unui fecior de Domn care-și ascunde neamul, care, așteptând Domnia din mâinile norocului, nu se împărtășește lesne de boieriile ce se dau de către aceea care i-au răpit „moștenirea” părintelui. Un nume în câteva documente, ca martor formal al întăririlor și judecăților făcute de un Voievod din alt sânge, dușman. Vreo *isprăvnicie* domnească, grija unei lucrări în care să se pomenească numele altuia. Și, pe lângă aceste indicații, nimic alta decât povești naive sau tragice, pe care le-au trezit în mințile oamenilor furtunoasa lui mărire de cuceritor, sau vreun cuvânt pierdut în rânduri ce au sarcina să ne vorbească de alții, care erau ei cei mari atunci.

Sunt trei cronici *de țară* totuși – pe lângă cele multe străine – de la care s-ar aștepta lămuriri pentru aceste întunecate timpuri ale începutului, ale avântului către soarele gloriei. Dar una vorbește mai mult de boierii care au hrănit ori plătit pe scriitor: de Buzești. Alta ni s-a păstrat numai în prefacerea făcută de un străin, drumeț întâmplător pe la noi, care spune și el după un scriitor oficial ce are în vedere numai Domnia. Cea de-a treia, scrisă de un zugrav armean, din care împrejurările au făcut un agent politic cunoscut în tot Răsăritul turcesc, aceea, nefiind nici al Curții, nici al rivalilor boierești ai Curții voievozului și venind totodată de la un om ager și un bun cunoscător al lucrurilor ce se petrecuseră în preajma sa, va fi cuprins mai multe. Dar din ea n-au rămas decât două frânturi, traduse latinește, în proza latină a unui istoric ardelean.

Pentru acest timp al grelei hotărâri, aducătoare de primejdii, și al celor dintâi biruinți, abia se află ceva în zările sau în expunerile meșteșugite ale străinilor. Pe aceștia nu-i privesc încă decât foarte de departe asemenea lucruri. Ele ar fi ajuns totuși la urechea publicului european, dacă ar fi avut interes la aceasta marele lăudăros de care Mihai făcuse să-i atârne țara pentru a nu fi singur în ziua când va da socoteală turcilor jigniți. Însă Sigismund Báthory, noul apărător al Crucii, nu stătuse alături cu „Voievodul său” muntean în lupta de la Călugăreni și-i era totuna dacă despre această biruință neașteptată se va vorbi mult sau puțin, între aceia care puneau cununa faimei pe fruntea ostașilor Credinții.

Aici, în toată această vreme a pribegiei la curțile uzurpatorilor, a rătăcirii pe la ușile meghistanilor din Țarigrad, a suferințelor de datornic care nu poate plăti decât prin rușinea zilnică ce înghite, a fiorului de revoltă și a celor dintâi lovituri ale brațului răsplătit, – trebuie puse în lumină lucruri ce se întrevăd abia. La această sarcină, care nu e o falsificare decât atunci când istoricul e un spirit fals sau sărac, ne ajută cunoașterea altor împrejurări ca acestea și altor fapte asemănătoare. Știm bine cum au crescut alți copii domnești decât Mihai fiul lui Pătrașcu-Vodă, cum au cumpărat Scaunul părintesc alți pretendenți decât Banul Mihai, cum s-au pregătit pentru sfărâmarea piedecilor alți războinici decât Mihai-Vodă.

Fără aceste apropieri, la care suntem pe deplin îndreptățiți prin repetarea neapărată, în forme puțin deosebite, a situațiilor obișnuite din aceeași epocă, toată această parte, vremea pregătirii eroului și silințelor prin care-și dezmoști mâna, s-ar înfățișa palidă și lipsită de interes. Ar fi o descurcare de date, din care ne-am alege numai cu cunoștința celor făcute, și nu cu înțelegerea deplină a sufletului din care ele izvorăsc și altele, mai mari, erau să izvorască.

Aici e, prin urmare, mai mult o reconstituire, o *îndeplinire*, decât o urmărire a izvoarelor sau a acelor din ele ce spun mai multe și cu mai mare siguranță de adevăr.

Altfel e de la 1598 înainte. Soarta Ardealului e acuma în joc, și în hotărârea ei se vede din ce în ce mai bine că Voievodul muntean are să-și spuie cuvântul, așa cum înțelegea el s-o facă; trăgând sabia, încercată față de turci, împotriva prietenului turcilor care era cardinalul Andrei, „popa” păgânului. Solii vin acum la dânsul, trimet știri, fac la întoarcere rapoarte bogate. Ce gânduri are Mihai, străjerul de la Dunăre al Împăratului creștin, ce voință se zbate în sufletul lui, nerăbdătoare, sunt acum lucruri ce privesc pe multă lume care se teme, nădăj-

duiește sau așteaptă. Niciodată până atunci cineva din neamul nostru nu fusese urmărit așa de aproape de ochii neadormiți ai interesului.

Mihai trecu munții, în ciuda vrăjmașilor și fără voia deplină a prietenilor și stăpânilor. Vântul biruinței suflă din nou în steagurile lui binecuvântate de dreptatea dumnezeiască. Ardealul i se așternu la picioare, și Alba Iulia Báthoreștilor avu un „Crai” român, un „văcar” purtător de coroană.

Împăratul primi atunci ceea ce nu îndrăznise a cere. Nu numai atât: el voi să aibă Ardealul, nu numai pentru sine, pentru autoritatea sa de suzeran, ci pentru sfetnicii, pentru generalii și dregătorii săi, ca o țară ce-i fusese vândută de cine avea dreptul asupra-i. Mihai să lase cât mai mult din drepturile sale, căpătate într-un război drept, cu primejdia vieții, să fie cât mai supus, mai umilit, mai șters, – să se ducă, dacă se poate, pentru a se lupta iarăși la Dunăre cu Împărăția Necredincioșilor.

Spre a se ajunge la acest scop, se întrebuiță moneda mare și mică a înșelătoriei. Scrisori de mulțămire, îndemnuri, propuneri; ambasadori, agenți, comisari și spioni. O corespondență de fiecare zi porni din Ardeal, unde se „negocia” în așteptarea furtunii ce dezrădăcinează pe cei ce sunt prea îndrăzneți, sau către Ardeal. În cea mai mare parte, ea ni s-a păstrat. Și, alături cu dânsa, mormane de știri, uneori foarte bune și folositoare, menite să mulțamească dorința de-a afla a principilor și particularilor ce se interesau de politică. Fără să se numere ce veni pe urmă: paginile elegante ale oamenilor de carte și de școală, ale scriitorilor lustruiți din Europa cultă, ale istoricilor și moralizatorilor prin mijlocirea faptelor petrecute.

Apoi, Ardealul, care plătea, blestemând, birurile cuceritorului, era pe atunci o țară mult mai luminată decât a noastră, o provincie în orașele căreia se obișnuia să se însemne și să se păstreze cu scumpătate amintirea vremurilor rele ca și a celor bune. Negustori sași, care făcuseră studii, dieci unguri scriseră în latinește, nemțește și ungurește despre „tirania Valahului”, sub a cărui opincă se zvârcoleau. Pas cu pas, îl putem urmări pe Mihai după aceste notițe, anale și cronici ardelenne, după socotelile amănunțite ale cheltuielilor făcute de cetăți, precum după rapoartele comisarilor și trimeșilor de toată mărimea îl putem urmări sufletește, gând cu gând.

Mai mult încă. Dascăli, boieri, vlădici greci își rimează proza incorectă pentru a înălța amintirea fulgerătorului viteaz, și ceea ce numeau ei poeme se află azi sub ochii noștri. În Polonia erau de aceia, printre rutenii pravoslavnici, care voiau să coboare o nouă coroană, aceasta în adevăr regală, asupra capului lui Mihai. Se putea să nu se

vorbească și aici, în vorba trainică a cronicelor, despre isprăvile acestui om neobișnuit, care râvnea tot mai sus?

Un ziar al vieții exterioare a marelui strămoș s-ar putea face, amănunțit, după atâtea știri, și ar fi o lucrare de folos. O culegere a tuturor zvonurilor din toate unghiurile faimei s-ar putea face, și ar fi foarte bogată. Luptele lui sunt notate în cele mai mici amănunte, și o sigură istorie militară a neobositului dătător de lupte e cu putință. Tot așa socoteala banilor ce a stors de la învinși, în numele nevoii atotputernice, înșirarea, în monografii, a isprăvilor ostașilor lui, ș. a.

Dar aici mărginirea subiectului se impune. Fără o alegere, expunerea ar fi lipsită de proporțiile ce trebuie păstrate. Aceasta chiar ținând samă de însemnătatea mai mare pe care o are această a doua perioadă, nu numai pentru istoria generală a timpului, ci și pentru cariera voievodului nostru. În acești ani a trăit el mai mult decât în toată tinerețea lui fără strălucire; în acești ani, de mândrie mulțămită, de nouă ambiție lacomă, de frământări cu aceia care voiau să răpească prada leului înșelându-i ochii cu false ispite, în acești ani de înfrângere, de strașnică durere, de umilință adâncă înaintea norocului vitreg. Atunci i-au săgetat mai multe gânduri în minte și atunci fericirea ca și nenorocirea a făcut mai mult să-i zvâcnească inima. Astfel, și nu numai prin strecurarea zilelor anului, se măsoară viața oamenilor.

Dar, oricum, izvoare trebuie jertfite aici, iar altele ascultate numai când spun ce trebuie să fie ascultat. În izolarea lor, Călugărenii, despre care știm așa de puțin, vor fi cuprinzând și ei destul din desfășurarea sufletului acestuia de patimă.

După cercetarea unor izvoare nouă, concepția mea asupra politicii și persoanei lui Mihai nu s-a schimbat. Deci, ideea dominantă și coloarea povestirii vor rămâne aceleași ca și în lucrările mele anterioare, de la *Basta și Mihai Viteazul* până la *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc*¹.

Mihai e, înainte de toate, un ostaș, în cel mai deplin și mai frumos înțeles al cuvântului. Nu un ostaș de pradă, cum erau atâtea pe vremea lui, cum era rivalul și ucigașul lui de mai târziu, Basta. Măinile lui s-au pătat de sânge numai în luptă cinstită. Bani a luat mulți, dar era pentru plata lefilor, fără care nu se putea avea o armată gata oricând de luptă

¹ Vezi Luptele românilor cu turcii de la Mihai Viteazul încoace, București, Socec, 1889; Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul, în amintirea celor săvârșite acum trei sute de ani, București, Socec, 1900.

și împotriva orișicui: lui, nu și-a adunat o comoară, ca să i se închine. Crud n-a fost, nici când ar fi trebuit să fie, pentru a înăbuși cu sânge limbile de flacără ale răscoalei; n-a tăiat capete decât acasă la dânsul, în Țara Românească, ale boierilor ce se ridicaseră împotriva persoanei sfinte a Domnului lor; magnaților ardeleni nu li s-a atins un fir de păr din creștet. De răul altuia, fie și un dușman de moarte, nu s-a bucurat, și înaintea capului sângeros al lui Andrei Báthory el și-a întors fața, compătimitor, spunând scurte cuvinte de plângere venite din inimă; în urma sicriului acestui „Crai” învins, îl văzură, mișcat, purtând, creștinește, făclia, în asprele lui mâini deprinse cu sabia.

Nerăbdător, pripit uneori, supus cu totul marilor visuri ce-i arătau calea către culmile izbânzii, ascunzându-i prăpastia nenorocirii, viața lui, de când a început în adevăr s-o trăiască, e o revărsare de foc. Între cei care schimbau vorbe de zăbavă când nevoia se arunca asupra lor, el miră și înspăimântă pe cine are a face cu dânsul și asupra căruia trece suflarea sălbatecă a mâniei sale. Nu cruță pe nimeni în cuvintele nemăsurate ce i se desfac arzătoare, de pe buzele înflăcărâte, și sfarmă, mai bucuros, astfel, într-o furtună care-l liniștește, îl înseninează iarăși, rodul unor îndelungate stăruințe pe căile ceremonioase ale diplomației. Dar ce-i pasă lui în aceste clipe, când puterea ce zace într-însul se vădește prin fulgerarea muștrării și amenințărilor!

În această furie de care e cuprins înaintea înșelării, încetinelii, nepriceperii altora, e o netăgăduită sinceritate. Nu e un Napoleon I-iu, care joacă un rol de tragedie pentru a mișca pe cine nu-i cunoaște apucăturile. Dovadă că mânia aceasta nu-i strică nimănui mai mult. Și, când vede ce a făcut, ca un sincer ce este, căința-l cuprinde întreg, fără să se gândească, despre aceasta, la paguba lui. Îi pare rău că a fost aspru, că a înfruntat, și vrea să i se ierte din inimă.

Crede în dreptate, precum crede în Dumnezeu, care dă biruință oștilor, socotind ce le-a făcut să se coboare pe câmpul de luptă. Poate fi, în adevăr, ceva mai mișcător decât, în timpuri de aprigă nenorocire, fără țară, fără prieteni, fără familie, – ucisă poate de dușmani, în urmă –, călătoria lui la Împăratul, ca la un izvor de dreptate, ca la un răsplătitor după fapte, ca la un părinte și domn, căruia până la sfârșit i-a păstrat credința?

Viteaz era cât poate să fie cineva. Ceva mai ascuns, mai prevăzător, gata la minciuni să fi fost și la călcarea jurămintelor, stăpânirea lui s-ar fi prelungit. Dar amintirea i-ar fi rămas alta, și el n-ar fi, cum este, un chip de curată și desăvârșită poezie tragică.

Autorii de cărți simțite își iubesc eroii. Mihai e mai vrednic de

această iubire decât foarte mulți alții: pentru însușirile rare de soldat, pentru rectitudinea sufletului său limpede.

Și, când el e din poporul meu răspândit și astăzi sub toate stăpânirile străine, apăsător de o nedreptate care pe unele locuri e mai veche de o mie de ani, când el a înconjurat pentru totdeauna cu strălucire numele nostru și l-a buciumat în lumea largă din buciumele lui de război, când printr-însul s-a săvârșit odată – *singura* dată – uimitoarea minune a străngerii noastre laolaltă sub același steag de biruință pe care-l vedem iarăși fluturând asupra-ne în cele mai bune și mai sfinte visuri ale noastre, cum aş putea să nu închin, prinosul smeritei mele iubiri Străbunului!

Notă din 1935

Aceste pagini de mult uitate erau pentru Mihai Viteazul un pios prinos, pentru noi o mare speranță.

Alte lucrări m-au împiedecat de a duce mai departe povestea marilor isprăvi ale Viteazului.

La 1904, un băănățean, Ion Sârbu, om de mare muncă și de ascuțită critică, dar nu un scriitor și încă mai puțin un suflet de poet, s-a oprit și el asupra lui Mihai în a sa *Istorie a lui Mihai Viteazul* din care a ieșit un volum (1904), și o fasciculă (1907).

Cred că a venit vremea să duc până la capăt, în zile mari, dar grele, după împlinirea miraculoasă a visului, ceea ce acum peste treizeci de ani începusem.

Pentru multă lume poate fi un îndemn, pentru atâția și o învățătură.

CAPITOLUL I

Familia lui Mihai Viteazul

Mihai Voievod al Țării Românești, cuceritorul Ardealului și al Moldovei, era fiul lui Pătrașcu Voievod: așa se numește el în toate actele lui, și n-avem niciun cuvânt pentru a nu-i da credință. Acum, în urmă, în ale sale *Cercetări istorice*, d[omnul] Ilie Minea observă că, ținându-se samă de data morții lui Pătrașcu și de vrâsta atribuită lui Mihai în portretul de Sadeler, el ar ieși fiu postum. Dar vrâsta atribuită de pictor poate să fie greșită. Falșii copii de Domni sunt încă pe aceaștă vreme o excepție rară. Această origine domnească îi va fi ajutat cariera foarte repede ca boier, făcându-l să poată lua steagul de Ban al Craiovei la o vrâstă când trecuse puțină vreme peste treizeci de ani. După ce ajunse Domn măcar, alții din sângele sau dintre rudele lui Pătrașcu îl recunoscă ca al lor. În Ardeal, către sfârșit, întâlnim lângă dânsul pe un fiu al lui Petru Cercel, un nepot, deci, al lui Pătrașcu-Vodă, Marcu, pe care-l socotea, ne spune un străin, „ca pe fiul său”¹.

Partizani ai lui Mihai, care au pus să-i zugrăvească domnescul chip în biserici înălțate de dânsii, îl așează alături de al aceluiași frate, Petru Cercel².

¹ Memoriile lui Basta, redactate de Spontoni, sub titlul de: *Historia della Transilvania*, raccolta dal cavalier Ciro Spontoni e registrata dal cavalier Ferdinando Donno, Veneția, 1638, p. 172. Cf., asupra cărții, Iorga, *Documente nouă*, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul, extras din *Memoriile Academiei Române*, București, 1898, p. 54. nota 2. O scrisoare rămasă inedită dovedește că avem a face cu Memoriile lui Basta.

² Odobescu, *Raport asupra mănăstirii Călușul*, în *Mem. Acad. Rom.*, seria I, X, planșe; reproduce în parte de Tocilescu, *Familia lui Mihai Viteazul*, ed. a 2-a, 1880. Cf. publicația mea *Portretele Domnilor români*.

Pătrașcu-Vodă fusese numit de recunoștința unei țări întregi, care nu era deprinsă cu virtuți ca ale lui, de blândețe, de înțelepciune împăciuitoare, de părăntescă îngrijire față de cei mici și mulți, și față de cei mari și temuți: Pătrașcu cel Bun. Venise după un Mircea Ciobanul, vrednic să i se zică cel Rău, după un cârmuitor prin groază, care stăpânea boierimea, cea cu dulamă și cea cu rasă, desființând-o prin măceluri ce-i umpleau de bucurie sufletul hain. Bunătatea se păru încă mai senină după această furtună, care stingea viețile și risipea în străinătate pribegii.

Tatăl lui Mihai Viteazul nu goni pe nimeni, nici pe cel mai de aproape prieten al dușmanului său de moarte. Venise și el, firește, cu boierii săi, care erau din familii mari și vechi ale țării, cei mai mulți din ei. Dar, cât despre aceasta, nu respinse pe nici unul din sfetnicii trecutului. Ba încă, el spuse cel dintâi vorba de pace, el trimise răvașele, cu făgăduieli și soli cu jurăminte de asigurare, între care soli pe însuși „Vlădica” țării.

Acest om bun nu era însă un blajin, cu sufletul slab și fără iubire pentru luptele prin care atunci se arăta energia omenească. După porunca împăratului său din Constantinopol, el intra în Ardeal și lucra pentru așezarea din nou în Scaun a Crăiesei Isabela. Și el ca și fiul său străbătu pasurile ardelene, intra ca biruitor în cetăți cu porțile deschise, și aduse poate o mângâiere trecătoare iobagilor din neamul nostru, care-și ridicau de pe țări fruntea obosită pentru a vedea trecând un Domn român sub steaguri învingătoare.

Știa meșteșugul să asculte poruncile stăpânului fără a face prea mare pagubă vecinilor, în țara căroră trebuia să lupte pentru regină. La Poartă era privit ca un bun îndeplinitor al dorințelor împărătești – pe atunci nu era încă obiceiul stoarcerilor de bani fără îndreptățire – și, cu toate zvonurile de înlocuire care circulau în primăvara anului 1557¹, el ar fi fost lăsat poate să domnească mai multă vreme din partea aceasta. În țară, boierimea aproape toată era pentru o îndelungată stăpânire a lui, ceea ce ar explica marele măcel săvârșit de Mircea, îndată după întoarcerea lui. Știm că, după multe stăruințe, Pătrașcu izbuti să aducă în țară pe Stănilă, un mare ajutor al lui Mircea, pe care, „Stanislav Comisul”, îl vedem trimes în Ardeal cu solul turc, Mezet Voievod² în

¹ Hurmuzaki, II⁴, p. 403, nr. 165.

² „Meszyt Wayda, legatus turcicus”; Arch. Muzeului Național din Pesta, 1097 („fol. lat. Oklevel”).

1553. Tovarășul cu acest prilej al influentului boier, Ioan Pitarul, ajuns e îndată agentul voievodului celui nou în străinătate¹.

Divanul lui se deosebește simțitor de adunătura de necunoscuți ce înconjură, mai ales în a doua domnie a lui, pe Mircea Ciobanul. În fruntea-i, mai presus de ban, al cărui nume nu ni se dă în documentele lui Pătrașcu, stă atotputernicul vornic Socol, boier neobișnuit, care, în legături cu ambasadurul francez de la Constantinopol², e socotit de turci în stare să-și trimită Domnul înapoi la Poartă și să-l ucidă, dacă se împotrivesc³. E fiul lui „Hamza Benga”⁴ și, înainte de a conduce Domnia lui Pătrașcu, el a pus la cale pe aceea, de câteva luni numai, a lui Radu-Vodă din 1552–[1553]⁵. De atunci, a tot fost în pribegie, peste munți, și Pătrașcu l-a chemat și pe dânsul ca pe mulți alții, pentru a fi bine sfătuit și înconjurat de oameni cu vază. Și, venind el, Socol pare să-și fi adus și un frate, spătarul Stanciu al acestei domnii, care și el era al „Bengăi”⁶.

Tudor, mare-logofăt, e, după cât se pare, vistierul lui Radu Ilie, și el se credea așa de strâns legat de soarta partidului, încât nu îndrăzni să vie la Mircea-Vodă și încă în 1559, doi ani după ce murise Pătrașcu, el rătăcea pe la Bistrița Ardealului⁷. Nu știm cine erau cei doi Radu, Păharnicul și Stolnicul, dar Radu Clucerul, om căruia i se încredință isprăvnicia Scaunului în lipsa lui Vodă, era un fruntaș al țării, un boier avut și harnic, începătorul măririi Goleștilor⁸.

Cum se vede, acest Domn, care cârmuia cu boierii unui hain și cu ostași, înfățișa simțitor mai mult decât acel pe care-l înlocuise, voința boierilor de țară. Dar nu-i era sortit să stea multă vreme în fruntea lor. Încă din 1557, după întoarcerea sa din Ardeal, el era bolnav, și-l ve-

¹ Cf. *ibid.*, și Hurmuzaki-Iorga, XI, Prefața, pp. V-VII.

² Pătrașcu el însuși, închis în Bagdad – Radu Paisie, tatăl său, departe într-un exil egiptean – fusese liberat la timpul campaniei lui Soliman-cel-Măreț din Persia și făcut Domn prin ambasadurul francez d’Aramont, v. Hurmuzaki, XI, p. 110, nr. 3.

³ *Ibid.*, II⁵, p. 403, nr. 165.

⁴ Tocilescu, *Hrisovul Buzestilor*, în *Tinerimea română*, seria nouă, I, pp. 119, 123. I se dă aici numai demnitatea de postelnic. Celălalt Socol, din secolul XVII-lea, despre care vom mai vorbi, era, la moartea lui, în 1633, clucer și numele-i de familie era Cornățeanul. V. Iorga, *Socotelile Brașovului*, București, 1899, p. 88.

⁵ V. Hurmuzaki-Iorga, XI, pp. 785, 788.

⁶ *Ibid.*, p. 796 și registrele; *Cronica țării*, „Anonimul” sau Stoica Ludescu, p. 271.

⁷ Hurmuzaki-Iorga, XI, p. 583, nr. 4.

⁸ Cf. Iorga, prefața citată la Hurmuzaki, XI.

Cuprins

<i>Epicentrul cercetărilor istorice ale lui N. Iorga</i> (I. Opreșan)	5
<i>Notă asupra ediției</i> (I. Opreșan)	11

Vol. I

<i>Introducerea din 1902</i>	15
<i>Notă din 1935</i>	22
I. – Familia lui Mihai Viteazul	23
II. – Schimbarea lui Mihnea-Vodă. Împrejurările la Poartă. Legăturile noastre cu turcii	45
III. – Înaintașii și vecinii lui Mihai-Vodă: Ștefan Surdul, Alexanru cel Rău, Aron. Mihai ajunge Domn	55
IV. – Cel dintâi an din domnia lui Mihai-Vodă. Răscoala împotriva turcilor	90
V. – Ruptura cu turcii și primele lupte. Planurile de stăpânire dacică ale lui Sigismund Báthory	119
VI. – Afirmarea independenței. Marile lupte din 1595	151
VII. – Defensiva din 1596–[1597]: planul bizantin	178
VIII. – Problema Ardealului	199

Vol II

I. – Cucerirea Ardealului	237
II. – Lupta cu oamenii Împăratului	266
III. – Cucerirea Moldovei	285
IV. – Răscoala nobilimii ardeleni	303
V. – Pierderea Țării Românești	313
ANEXE. – I. Politica lui Mihai Viteazul	343 (532)
II. Comemorarea lui Mihai Viteazul la Academia Română	353 (532)
III. Soarta faimei lui Mihai Viteazul	361 (532)

ADDENDA I

O statuie a lui Mihai Viteazul în Craiova	387 (532)
Aducerea capului lui Mihai Viteazul	389 (533)
Un om de sinceritate: Mihai Viteazul	391 (533)
În jurul lui Mihai Viteazul	401 (533)
Originea lui Mihai Viteazul, după o cronică românească	416 (534)
„Mama lui Mihai Viteazul“	432 (534)
Pomenirea marelui voievod Mihai Viteazul	446 (534)
Pomenirea lui Mihai-Vodă-Viteazul pe câmpia de la Șelimber	450 (536)
Căderea unui erou [Concluzii]	453 (538)

ADDENDA II

Cel ce nu se poate odihni	460 (538)
Ziua lui Mihai	463 (538)
Mihai Viteazul la Praga	464 (539)
Pomenirea lui Mihai Viteazul	465 (539)
Discursul d-lui N. Iorga	468 (539)
Iașul și Mihai Viteazul	470 (539)
Soarta rămășițelor lui Mihai Viteazul	471 (539)
Cântărețul lui Mihai Viteazul	478 (542)
O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși	479 (542)
Încă un portret al lui Mihai Viteazul	489 (543)
La comemorarea lui Mihai Viteazul	491 (543)
Există o scrisoare de trădare a lui Mihai Viteazul?	493 (543)
Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul și Radu Șerban	512 (544)
Ultima luptă pe pământ românesc a lui Mihai Viteazul	523 (544)
Note și comentarii	531
Indice de nume	545